

Bediüzzaman ve İttihatçılar

Bundan 101 sene evvel ilân edilen II. Meşrûtiyet dönemine (1908–1922) dair yazdığımız yazıların sayısı hesaplanamayacak kadar çöktür.

Keza, aynı dönemde tesirli roller üstlenmiş olan Bediüzzaman Said Nursî'nin Sultan II. Abdülhamide, onun Mutlâkiyet rejimine, bilâhare iktidara gelen İttihatçılara ve bu fırkanın siyasî icraatlerine nasıl baktığına dair sayısız yazılar yazdık. Sırası geldikçe, münasebet düştükçe veya ihtiyaç hasıl olduğca, aynı konuları değişik veçheleriyle yazmaya devam ediyoruz.

Şimdi bir vesile daha çıktı: Star gazetesi yazarlarından İbrahim Kiras, 26 Kasım 2009 tarihli köşe yazısında, Said Nursî'nin gerek Sultan Abdülhamid ve gerekse İttihatçılar hakkındaki tavır, görüş ve düşüncelerinin ne olduğunun tam olarak anlaşılmadığını nazara vermiş.

Aslında mesele gayet açık, net ve basittir. Meselenin anlaşılmayacak hiçbir yanı da yoktur.

Fakat ne gariptir ki, o çalkantılı dönemin olaylarına ve aktörlerine dair kafa karışıklığının ve zihnî bulanıklığın sonu bir türlü gelmiyor.

Ne yapalım... Bize de—velev ki, yüz seksen kere olsa bile—bu gibi konuları izah etmek, muğlak görünen noktaları vüzûha kavuşturmak düşüyor...

Şahıslar gidici, ölçüler kalıcı

Star yazarı sayın Kiras'ın söz konusu yazısında dikkatimizi çeken cümleler aynen şöyledir:

“İttihat ve Terakki büyük bir koalisyondur. Liberal Cavit Beyin, Türkçü Ziya Gökalp'in, İslâmcı Mehmet Akif'in ve Said Nursî'nin 'ortak idealler' etrafında bir araya geldikleri bir konfederasyondur.

“Türkiye'de İslâmcılık bir kültürel proje ve siyasal bir akım olarak Abdülhamit rejimine karşıtlık temelinde ortaya çıkmıştır. Bugünkü İslâmcıların gözündeyseniz, İttihatçıların en büyük günâhı Abdülhamit yönetimine son vermiş olmalarıdır.

“Bu durumda, ya o dönemin İttihatçı İslâmcılarının (meselâ Mehmet Akif veya Said Nursî) veya bugünkülerin Abdülhamit rejimine ilişkin bilgilerinde hata olmalı.” (Star, 26 Kasım 2009)

Hemen ifade edelim ki, II. Meşrûtiyetin ilânı esnasında İttihatçılarla birlikte hareket eden Üstad Bediüzzaman'ın, ne önce,

ne de sonradan Sultan Abdülhamid'in şahsına yönelik tahkir veya tezyif edici herhangi bir ifadesi olmamıştır. Gösterilemez.

Aynı şekilde, bilâhare Said Nursî ile yollarını ayıran İttihatçıların da zaman içinde değişmedikleri ve 1908'deki başlangıç noktasından inhiraf etmedikleri iddia edilemez... Şimdi, bu iki meselenin detaylarına bakalım.

Said Nursî, hayatı boyunca hürriyet ve meşrûtiyet taraftarı olduğu için, Sultan Abdülhamid'in—şahsına değil—onun mutlâkiyet rejimine muhalefet etmiştir. Üstelik, bu muhalefetinden dolayı da herhangi bir pişmanlık duymamıştır. Aşağıda, muhtelif eserlerinden yapacağımız iktibaslar, bu gerçeğin açık bir ifadesi olacaktır.

Öte yandan, sırf hürriyet ve meşrûtiyetin ilânı ve idamesi maksadıyla İttihatçılarla müşterek bir hareket içinde görünen Said Nursî, bilâhare iktidara gelen İttihatçıların dahilî siyasetlerine şiddetle muhalefet etmiş, bundan dolayı da idam talebiyle yargılanmıştır.

İttihatçıların iç politikadaki icraatlarını beğenmeyen Said Nursî, ülkenin haricî saldırılara maruz kaldığı yıllarda (1914-18) ise, hükûmetin yanında ve ordunun içinde yer alarak, talebeleriyle birlikte canla başla çalışmaktan geri durmamıştır.

Bir noktanın daha altını çizmekte yarar var: Said Nursî'nin İttihatçılara muhalefetinin Sultan Abdülhamid'le doğrudan bir alâkası bulunmadığı gibi, onlarla birlikte hareket etmesinin de İttihatçıları beğenmesinden dolayı değildir.

Şimdi, bu noktalara açıklık getirecek sözleri "birinci el"den dinleyelim. Sultan Abdülhamid'in şahsını veli padişahlar makamında gören Said Nursî, onun zamanındaki rejimi "hafif", İttihatçılar devrindeki rejimi ise "şiddetli" istibdat mânâsında görüp şu şekilde yorumluyor: "Vaktaki hürriyet dîvanelikle yâd olunurdu (1907-8); zayıf istibdat, tımarhaneyi bana mektep eyledi. Vaktaki îtidal, istikamet irtica ile iltibas olundu (1909); meşrûtiyette şiddetli istibdat, bana hapisaneyi mektep eyledi." (D.H. Örfi, ilk paragraf.)

Şimdi gelelim, Said Nursî'nin İttihatçılarla neden farklı düştüğü noktasına...

Bu hususta, 1909'da kendisine tevcih edilen "Sen Selanik'te İttihat ve Terakkî ile ittifak etmiştin, neden ayrıldın?" şeklindeki suâle, bizzat Üstad Bediüzzaman aynen şu şekilde cevap veriyor:

"Cevap: Ben ayrılmadım, onların bazıları ayrıldılar. Niyazi Bey, Enver Bey gibi adamlarla şimdi de müttefikim; lâkin bazıları bizden ayrıldılar, bataklık yoluna saptılar. Hamiyetlerinden şüphem yoktur, fakat mukabillerinde garaz hissettiler; onlar da, tabii, garaza ittiba ettiler.

"...Ben hamiyetli ve dindar adamlarla daima beraberim. Ben Selanik'te Meydan-ı Hürriyet'te okuduğum nutuk ile ilân ettiğim mesleğimi, şimdi de takip ediyorum." (Eski Said Dönemi Eserleri, s. 97; Beyanat ve Tenvirler, s. 107.)

Demek ki neymiş? Başlangıç noktasında mutabık kalınan hedeften ayrılan, anlaşmayı bozan ve bataklığa sapan İttihatçıların kendileri imiş.

Bilâhare, aynı mevzu hakkında Münâzarât isimli esere derc edilen bir suâl-cevap şu şekilde olmuş:

Sual: "İttihat ve Terakkî hakkında reyin nedir?"

Cevap: "Kıymetlerini takdir ile beraber, siyasiyyunlarındaki şiddete müterizim." (Age, s. 135-36)

Ve, gelelim son safhaya...

İttihatçıların iç siyasetteki şiddete, dolayısıyla zulme dayalı uygulamalarına karşı gelen Said Nursî, iş vatan ve millet müdafaasına gelince (I. Dünya Harbi), hiç tereddüt dahi etmeden hükûmetin yanında yer almıştır.

Bu husus, bazı dostlarının da dikkatini çekmiş ve İttihatçılara muarız olmasına rağmen, nasıl olup da harp esnasında onların yanında yer aldığını sorgulamışlar. Bediüzzaman ise, onlara susturucu ve bir o kadar da ibretli şu cevabı

vermiştir: “Bence yol ikidir; mizânın (terazinin) iki kefesi gibi. Birinin hiffeti, ötekinin sıkletine geçer. Ben tokadımı Antranik ile beraber Enver’e, Venizelos ile beraber Said Halim’e vurmam. Nazarımda vuran da sefildir.” (Sünûhat, s. 67)

Temenni edelim ki, Said Nursî’nin Sultan Abdülhamid’e bakış ve değerlendirmesinin yanı sıra, İttihatçılarla olan münasebetlerinin de, nerede başlayıp nerede kesildiği hususu vüzûha kavuşmuş olsun.